Як прочитати філософський діялог з античности чи есей наймодернішого богослова, а після того послухати кобзарської думи чи пісні XVII століття, знайдем той самий етос: для найпросвітленішої людяности. Здається, сліпі діди, неписьменні та вбогі, могли б бути далекі від тієї високости, а от, їхня співана, при музиці, філософія морального життя піднімається до найдозріліших вершин думання. Кожна їхня правда вичитана була з книги життя, де тіснились вражаючі події, і кожна виростала в великому духовному досвіді. Якщо зрячі, співці бували в козацьких походах, маючи при собі кобзу — рівнорядно з зброєю; а невидющі мандрували на всіх дорогах, постукуючи костурами: забрідали в татарські міста Криму і в турецькі міста на чорноморському побережжі.

Обдаровані музичним талантом, мали віщу силу; зорами серця бачили речі, часом сховані від просвіченого погляду.

Вони зберегли для пам'яті народу — найдорогоцінніше з історії: живий дух її, якого ніякими аналітичними дослідами не відтворити. Але несхибленими віддано також і самі кожночасні події історичні, чи то з хрестової війни козацтва проти навали ісляму, чи то з селянської війни проти варварсько-лядської кормиги, від ранньої козаччини до коліївщини включно; чи з великого антиімперського визвольного руху; все відмальовується в дзеркалі кобзарства правдивими і живими образами.

Служили кобзарі в добу лихоліття — як герольди Запорожжя: скликали хатників здобувати чести і слави лицарської в січах, обороняючи мир хрещений, свою вітчизну.

Годиться з нашої вдячности берегти їх справу і не дати, щоб здобуток їх мистецтва видихався в забуття. Не менша причина вивчати кобзарство — в живій силі їхньої мелодії і мови; бо спроможна розбудити і вдержати духовне горіння в наших серцях. З нею відсвітився високий огненний дух козацької волі, схоронений в степових могилах під

червоною китайкою. Час і пора перед ним, розбудженим, — стати в нашому нащадстві для його правд. Він обкидає полум'яним диханням наше серце, допомагаючи рятуватися від сірого прогибання в сутінках побуту. Обдарує всіх, хто вчиться кобзарства, тим одним найдорожчим, що підносили запорожці над всякі скарби земного світу: лицарським станом духу і душевного життя — тим святим огнем подвигу і самопожертви в ім'я ближніх, який найбільше наближає нас до небесного Бога.

Як свідчить кобзарство всіма думами і піснями, при тому стані предки не мирилися ні з якою неправдою: ні в себе, ні в других. Зневаживши всі земні коштовності, були цілком люди хрещеного миру; великі в січах, приготовані до смерти в кожну годину, але і найсмиренніші в покаянні, в спокуті перед небом Христовим — в його церкві, під сяйвом Покрови. Тому немає в їх кобзарстві ніякої гордої войовничости.

Перебенді знали найвищі правди, серцем чули їх і перевіряли; їм дано було такий зір духовний, з яким ставали зрячішими в справах вічної долі душі, ніж сучасний світ з його всіми далековидними спорядженнями з наук.

Кобзарство заключило в собі вищий світ, і має в собі, в співній мові і струнно дзвенющій красі музики — чудесний бальзам проти духовних недуг нашого часу.

Тут — живлюще джерело козацьке, джерело тієї цінности безнемірної, що тепер всюди втрачається, а без нього сучасність, навіть при найповніших побутових забезпеченнях і матеріяльних багатствах! — не має собі щастя. Ця цінність — моральне здоров'я. Вона тим дорога, що при ній душі ясно бачать: де гріх, а де праведність; і мають свої зібрані, не скалічені нічим і не засліплені, душевні сили, щоб протистояти спокусі, коли до гріха пориває. Мають постійно готовність серця: пожаліти ближнього в біді і допомогти йому. Також зберігають правдиве відчуття краси Божого світу і радість від прославлення його: в пісенності та

орудній музиці. Щирі вони і в виспіві власного нещастя, чи втішення і веселости, чи свого осуду або надії на будуччину.

Живі душі того часу відсвічує в своїх свічадах кобзарство; і нас по правді жити вчить, як ні один філософський трактат чи красна книга повістярства в світі.

Бо забирає все наше серце і привчає нас жити такими, якими повинні бути: на наших дорогах до невідклонимого для всіх звіту — в смерті і Страшному Суді.

Назверх кобзарство невеличне, але воно краще лікувало душевні рани і світило в духовні дороги, ніж подекуди береться "симфонія веселобрячна" з ґрандіозности модерного композиторства.

Прикметно, що якраз дужість духу козацького вигомонілася музично — не через громотрубні звуки, а милодзвонною рокітністю кобз або бандур: як супроводу для мови, повної драматичних картин чи ліричного вислову.

Вивчення кобзарства, даючи радість від проникненної і лагідної краси з музики і співу, — ріднить нас найглибше із предківською долею, лицарськістю в житті, мрією і всією духовністю, звідки приходить жива снага для нашої душі, ошляхетнює і збагачує її, підготовляє до вищого ступеня її життя.